

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.91>**Є. Ф. Бобонич**

кандидат юридичних наук,
завідувач сектору науково-правового забезпечення судово-претензійної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин
orcid.org/0000-0002-8063-9298

П. І. Шпак

завідувач сектору науково-правового забезпечення договірної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин
orcid.org/0000-0002-2532-9115

І. В. Константинова

науковий співробітник сектору науково-правового забезпечення договірної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин
orcid.org/0000-0001-6711-1440

СОРТ РОСЛИН У СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання місця селекційних досягнень, зокрема сортів рослин, у структурі об'єктів права інтелектуальної власності. За механізмом виникнення виключних прав юридична наука поділяє інтелектуальну власність на два правових інститути: 1) авторське право і суміжні права; 2) промислова власність. Селекційні досягнення, зокрема сорти рослин, залишаються за межами такої класифікації, що й зумовлює актуальність дослідження.

В юридичній науці сорти рослин згадуються в контексті розгляду об'єктів патентного права, із зауваженням, що сорту рослин не надається правова охорона як винаходу. Тобто сорт рослин є різновидом винаходу, якому не надається правова охорона як об'єкту патентного права.

У статті також розглядаються особливості змісту прав інтелектуальної власності на сорти рослин. Законодавство України передбачає поділ майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин на два види. Також є особливості щодо його розпорядженням та набуття у спільну власність. Зазначається, що об'єктом права спільної власності можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Загальне та спеціальне законодавство у сфері права інтелектуальної власності передбачають випадки виникнення спільних прав інтелектуальної власності на один сорт рослин: 1) набуття спільних особистих немайнових прав на один сорт рослин у випадках співавторства у створенні сорту; 2) набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин у автора (авторів) та роботодавця (замовника); 3) набуття декількома особами майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин в порядку спадкування; 4) набуття спільного майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин підтримувачем сорту; 5) набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин на підставі цивільного договору.

Ключові слова: сорт рослин, спільна власність, інтелектуальна власність, правове регулювання, селекційна діяльність.

Bobonych Ye. F., Shpak P. I., Konstantynova I. V. PLANT VARIETY IN THE SYSTEM OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN UKRAINE

The article considers the place of selection achievements, in particular, plant varieties, in the structure of intellectual property rights. According to the mechanism of exclusive rights, legal science divides intellectual property into two legal institutions: 1) copyright and related rights; 2) industrial property. Breeding achievements, in particular, plant varieties, remain outside this classification, which determines the relevance of the study.

In legal science, plant varieties are mentioned in the context of patent law, noting that plant varieties are not granted legal protection as an invention. That is, a plant variety is a type of invention that is not granted legal protection as an object of patent law.

The article also considers the peculiarities of the content of intellectual property rights to plant varieties. The legislation of Ukraine provides for the division of intellectual property rights into plant varieties into two types.

There are also peculiarities regarding its disposal and acquisition into joint ownership. It is noted that the object of joint ownership can only be intellectual property rights to a plant variety.

General and special legislation in the field of intellectual property law provides for cases of joint intellectual property rights for one plant variety: 1) acquisition of joint personal non-property rights for one plant variety in cases of co-authorship in the creation of the variety; 2) acquisition of joint intellectual property rights to a plant variety from the author (authors) and the employer (customer); 3) acquisition by several persons of property intellectual property rights to a plant variety by way of inheritance; 4) acquisition of a joint property right of intellectual property for the distribution of a plant variety by a supporter of the variety; 5) acquisition of joint intellectual property rights to one plant variety on the basis of a civil agreement.

Key words: plant variety, joint property, intellectual property, legal regulation, breeding activities.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 420 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] сорт рослин є самостійним об’єктом права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 1 ст. 418 ЦК України).

На об’єкти права інтелектуальної власності виникають інтелектуальні права, що включають в себе виключне право, яке є майновим правом, але має обмежений строк для кожного об’єкта права інтелектуальної власності, особисті немайнові та інші права, зміст яких щодо певних об’єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК України та іншим законом (ч. 2 ст. 418 ЦК України).

Інтелектуальні права не залежать від права власності на матеріальний носій, в якому виражений результат інтелектуальної діяльності. Перехід права власності на річ не тягне за собою перехід або надання інтелектуальних прав на результат інтелектуальної діяльності, що виражений у цій речі (ст. 419 ЦК України).

Яке місце у структурі об’єктів права інтелектуальної власності займають селекційні досягнення, зокрема сорти рослин?

Однозначної відповіді на це питання в науковій літературі немає, що і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток досліджень щодо правового регулювання права інтелектуальної власності на селекційні досягнення (сорти рослин) зробили такі вчені, як О.В. Кохановська, Н.С. Кузнєцова, О.В. Дзера О.В., С.І. Мельник, Н.Б. Линчак, Н.Б. Якубенко, С.О. Ткачик, Н.В. Лещук, О.В. Захарчук і багато інших.

Метою статті є визначення місця селекційних досягнень, зокрема сортів рослин, у структурі об’єктів права інтелектуальної власності та внесення пропозицій щодо змін до національного законодавства.

Реалізація вказаної мети потребує вирішення наступних завдань: дослідити механізм виникнення виключних прав на об’єкти права інтелектуальної власності; аналіз правових інститутів інтелектуальної власності; аналіз базових міжнародних стандартів охорони інтелектуальної власності, що визначають порядок виникнення виключних майнових прав інтелектуальної влас-

ності; визначення місця селекційних досягнень, зокрема сортів рослин, у структурі об’єктів права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За механізмом виникнення виключних прав юридична наука поділяє інтелектуальну власність на два правових інститути: 1) авторське право і суміжні права; 2) промислова власність, яка включає патентне право (об’єктами якого є винаходи, корисні моделі та промислові зразки) і права на засоби індивідуалізації юридичних осіб, товарів, робіт, послуг та підприємств.

Селекційні досягнення, зокрема сорти рослин, залишаються за межами такої класифікації, і юридичною наукою не відносяться ні до об’єктів авторського права, ні до об’єктів промислової власності.

У пропонованій статті розглядаються питання місця селекційних досягнень, зокрема сортів рослин, у загальній структурі об’єктів права інтелектуальної власності, та аналіз механізму правового регулювання прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні та на міжнародному рівні.

Для вирішення поставлених завдань слід, насамперед, звернутись до базових міжнародних стандартів охорони інтелектуальної власності, що визначають порядок виникнення виключних майнових прав інтелектуальної власності, якими є Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів 1886 року і Парижська конвенція з охорони промислової власності 1883 року.

Основні принципи Бернської конвенції такі: авторське право поширюється як на опубліковані, так і неопубліковані твори, виражені в об’єктивній формі; виключні майнові права автора діють все життя автора і 50 років після його смерті; після закінчення зазначеного строку твір стає суспільним надбанням; виключні майнові права виникають на території всіх держав, що підписали Бернську конвенцію; Бернська конвенція визначає випадки вільного використання твору та обмеження виключних майнових прав, за умови, що такі обмеження не порушують законні інтереси авторів та їх правонаступників.

Основні принципи Парижської конвенції такі: виключні майнові права на об’єкти патентного права виникають лише за наявності охоронюваного документа – патенту, а на засоби індивідуалізації – товарний знак і найменування місця

походження товару – свідоцтва; охоронюваний документ видається уповноваженим на це державним органом; автор об'єкта патентного права сам приймає рішення про доцільність подачі заявки на патент (або видачу свідоцтва на товарний знак); якщо заявка на реєстрацію не подавалась чи уповноважений на реєстрацію державний орган прийняв рішення про відмову у видачі патенту (свідоцтва), виключні майнові права не виникають; охоронюваний документ (патент) має територіальний характер – забезпечує виключні майнові права тільки на території держави, яка видала патент; для одержання правової охорони на території декількох держав повинна бути подана міжнародна заявка.

Закон України від 21.04.1993 року № 3116-ХІІ «Про охорону прав на сорти рослин» (з наступними змінами і доповненнями) (далі – Закон) [2] передбачає, що майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин виникають за умови державної реєстрації сорту і засвідчуються шляхом видачі відповідного охоронюваного документу – патента, що дає підстави для висновку про те, що за умовами правового регулювання сорт рослин близький до об'єктів патентного права.

Очевидно, із цієї причини в науковій літературі сорт рослин згадуються в контексті розгляду об'єктів патентного права, проте із зауваженням, що сорту рослин не надається правова охорона як винахід. В юридичній літературі часто можна зустріти таке визначення: «Об'єктами патентного права є результати інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері, що відповідають вимогам законодавства для винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Не надається правова охорона в якості винаходу: зокрема, сортам рослин...» [3, с. 34].

Таким чином, можна прийти до висновку, що за своєю правовою суттю сорт рослин є різновидом винаходу, якому, в силу його специфіки, не надається правова охорона як об'єкту патентного права.

У зв'язку із цим міжнародним стандартом охорони інтелектуальної власності на сорти рослин, що визначає порядок виникнення виключних майнових прав інтелектуальної власності, є не Паризька конвенція з охорони промислової власності 1883 року, а Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин (Конвенція UPOV) [4].

Конвенція UPOV, хоч і наближає захист прав на сорти рослин до інституту патентного захисту об'єктів права інтелектуальної власності, проте містить істотні відмінності порівняно з патентною охороною об'єктів права інтелектуальної власності за Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, зокрема: правові інститути пільг селекціонеру і пільг щодо сільськогосподарської продукції.

За Конвенцією UPOV пільга селекціонеру дозволяє використовувати сорти рослин без дозволу власника для дослідницьких цілей або як вихідний матеріал для виробництва нових сортів рослин, оскільки розведення нових сортів рослин завжди базується на наявному біологічному матеріалі.

Пільга щодо сільськогосподарської продукції за Конвенцією UPOV передбачає можливість використання насіння сортів рослин для власних потреб фермерів.

Крім цього, є особливості змісту прав інтелектуальної власності на сорт рослин у порівнянні з іншими об'єктами патентного права. Інтелектуальні права не залежать від права власності на матеріальний носій, в якому виражений результат інтелектуальної діяльності.

На сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності виникають інтелектуальні права, що включають у себе виключне право, яке є майновим правом, але має обмежений строк та особисті немайнові права, які є безстроковими.

На відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачає поділ майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин на два види: а) власне майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин та б) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин (ст. 10 Закону).

Охоронюваним документом, що засвідчує особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, є свідоцтво про авторство на сорт рослин. Про майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить патент на сорт рослин. Про майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин свідчить свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 10 Закону «Про охорону прав на сорти рослин»).

Таке «подвоєння» майнових прав на сорт рослин зумовлено нестійкістю у часі цього об'єкта інтелектуальної власності, який, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, постійно потребує селекційної підтримки. У зв'язку із цим підтримувачі сорту рослин, які вносять свій суттєвий вклад в існування і життєздатність такого об'єкта права інтелектуальної власності, набувають майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту, яке відмінне від інших майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, що належать володільцю патенту на сорт рослин.

Так, відповідно до ст. 19-1 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» будь-яка особа може подати заявку на набуття майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, віднесеного до загальновідомих, без набуття майнових прав інтелектуальної власності на такий сорт, засвідчених

патентом. Власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту – особа, якій належить упродовж визначеного цим Законом строку і засвідчене свідоцтвом про державну реєстрацію сорту майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин (ст. 1 Закону).

Ураховуючи специфіку сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності, існують особливості його розпорядженням та набуття у спільну власність. Відповідно до ст.ст. 316, 317 ЦК України правом власності є право особи на (майно, майнові права), а отже, об'єктом права спільної власності можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Спільні особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть бути об'єктом спільної власності. У таких випадках можна вести мову про спільність особистих немайнових прав інтелектуальної власності декількох осіб на один сорт рослин, а не про спільну власність.

Загальне (ЦК України) та спеціальне законодавство у сфері права інтелектуальної власності (Закон України «Про охорону прав на сорти рослин») передбачає такі випадки виникнення спільних прав інтелектуальної власності на один сорт рослин: 1) набуття спільних особистих немайнових прав на один сорт рослин у випадках співавторства у створенні сорту; 2) набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин у автора (авторів) та роботодавця (замовника), якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням; 3) набуття декількох особами майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин у порядку спадкування; 4) набуття спільного майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин підтримувачем сорту; 5) набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин на підставі цивільного договору.

Спільні майнові права інтелектуальної власності на один сорт рослин слід відрізняти від набуття

самостійних майнових прав інтелектуальної власності декількома особами на один сорт рослин: придбання декількох ліцензіатів у володільця патенту простої ліцензії на один сорт рослин; або придбання декількох підтримувачів майнового права права на поширення одного сорту рослин.

Висновки. За своєю правовою суттю сорт рослин є різновидом винаходу, якому, в силу його специфіки, не надається правова охорона як об'єкту патентного права. Міжнародним стандартом охорони інтелектуальної власності на сорти рослин, що визначає порядок виникнення виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, є не Парижська конвенція з охорони промислової власності 1883 року, а Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин (Конвенція UPOV). Є особливості змісту прав інтелектуальної власності на сорт рослин у порівнянні з іншими об'єктами патентного права. На відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачає поділ майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин на два види: а) власне майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин та б) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин (ст. 10 Закону). Ураховуючи специфіку сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності, є особливості його розпорядженням та набуття у спільну власність.

Література

1. Цивільний кодекс України / Верховна Рада України. *Відом. Верхов. Ради України (ВВР)*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2986 / Верховна Рада України. *Відом. Верхов. Ради України (ВВР)*. 2002. № 23. Ст. 163.
3. Право интеллектуальной собственности : учебное пособие / М.Ф. Малышева, И.А. Стрельникова. Москва : КНОРУС, 2017. 252 с. (Бакалавриат и специалитет).
4. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961 р. URL : https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_856.